

Sammanställning av dialogmöte 1 med offentliga aktörer gällande Naturrestaureringsförordningen med fokus på limniska ekosystem

Datum: 27 maj 2025, kl. 09.00 – 12.00

Medverkande: Representanter från myndigheter, länsstyrelser och kommuner

Syfte med mötet: Att deltagarna på mötet får dela med sig av sina perspektiv och synpunkter angående naturrestaureringsförordningen och framtagande av ett planförslag. På mötet samtalade vi bland annat om åtgärder, vad som behövs i form av styrmedel och incitament för att vi ska uppnå målen i förordningen, samt vad förordningen kan innebära för offentliga aktörer i samhället. Fokus på detta möte var limniska ekosystem (artikel 9 i NRF). Materialet från dialog 1 utgör arbetsmaterial för havs-och vattenmyndigheten i arbetet med att ta fram ett förslag på plan för Naturrestaurering. Under hösten 2025 kommer HaV att bjuda in till en andra dialog med möjlighet för olika aktörer att lämna synpunkter på utkastet till förslaget.

Medverkande: Gävle kommun, Jordbruksverket, Kalmar kommun, Kungälv kommun, LST Dalarna, LST Gotland, LST Jönköping, LST Norrbotten, LST Skåne, LST Uppsala, LST Västerbotten, LST Västra Götaland, LST Värmland, Mariestads kommun, Naturvårdsverket, Orust kommun, Region Halland, Riksantikvarieämbetet RAÄ, Skogsstyrelsen, Sveriges kommuner och regioner, Upplandsstiftelsen, Örnköldsviks kommun med flera.

Sammanfattning

Deltagarna på mötet framhöll att vi behöver engagera fler för att kunna genomföra förordningen. Staten måste förmedla en tydlig ansvarsfördelning och visa vägen för kommuner och Länsstyrelser. Vattenförvaltningen upplevs som en administrativ tung börda, samtidigt utgör den en stabil grund att bygga vidare på och integrera NRF. Åtgärdssamordnare, på både kommunal och regional nivå ses som nyckelpersoner i restaureringsarbetet. Finansiering av åtgärderna är också en viktig faktor för genomförandet, många aktörer ser att staten bör finansiera genomförandet av åtgärder. Kompetenshöjande insatser och samverkan mellan olika förvaltningsnivåer samt den privata sektorn är också viktiga pusselbitar. Ekonomiskt stöd till jordbruk, markägare och verksamhetsutövare behöver ses över och miljölagstiftning behöver förtydligas och utvecklas med hänsyn till NRF.

Vattenförvaltningen och NRF

Integrera NRF med vattenförvaltningen: NRF och vattenförvaltningen måste vara helt synkade, vi ska inte bygga upp ett parallellt system. Många offentliga aktörer i Sverige jobbar redan med restaurering, det är inget nytt som måste startas upp. Viktigt att ta vara på de erfarenheter och kunskap som finns och förstärk organisationer som redan är på banan, såsom vattenråd och

vattenvårdsförbund. HaV är medvetna om detta och arbetar aktivt med att försöka synkronisera arbetet mellan arbetsgrupper och myndigheter som har delat ansvar över olika ekosystem och delmoment i NRF, exempelvis hur vi arbetar med FFR (free-flowing rivers) och åtgärder på mer över övergripande nivå (artikel 4 inom NRF). NRF erbjuder en möjlighet att förtydliga och konkretisera kraven inom vattenförvaltningen.

Mindre administration, mer action: Vattenförvaltningen har rullat i 20 år. En lärdom är att vi har fått lägga mycket kraft på ett system som har som syfte att rapportera till kommissionen. Genomförandet släpar efter. Se till att vi i detta sammanhang kan fokusera mer på genomförande. Administrativa delar som övervakning, uppföljning, rapportering tar överhanden. Vattenverksamhetsutredningens förslag om markavvattningsförtag var långsamt och tungrovt, det behöver kanske aktualiseras och förbättras nu.

Synliggör och hantera målkonflikter: Se upp för saker som kan krocka med varandra, var tydlig med att det finns vissa målkonflikter mellan NRF och övrig vattenförvaltning, samt andra intressen. Vi behöver bli bättre på att skapa samsyn kring målbilden och vart vi ska med vattenförvaltning och NRF. Deltagarna upplever att det har saknats samsyn i NAP-processen, då målbilden inte delas mellan stat och verksamhetsutövare. (NAP, eller Nationella planen syftar på processen som handlar om förnyade villkor för vattenkraft i Sverige. Information finns på HaV:s hemsida: <https://www.havochvatten.se/arbete-i-vatten-och-energiproduktion/vattenkraftverk-och-dammar/nationella-planen-nap.html>)

Förutsättningar för offentliga aktörer att bidra till NRF

Länsstyrelserna arbetar aktivt, men i olika grad: Länsstyrelserna jobbar i olika grad med restaurering, men det skiljer sig mycket åt i olika delar av landet. I de länsstyrelser där det fungerar bra är en framgångsfaktor att det finns tillräckligt med resurser.

Kommunerna upplever resursbrist och begränsat mandat inom fysisk planering: På kommunal nivå ser det också olika ut. Den generella bilden är att kommunerna inte har tillräcklig bemanning för att kunna arbeta strukturerat med åtgärdsarbete. Kommunernas roll är svår och oklar, man upplever inte att NRF ligger inom kommunens kärnområde. Kommunerna har i dagsläget inte en organisation för att hantera det uppdrag som ges inom vattenförvaltningen. Inom vattenförvaltningen har kommunerna fått ett lagkrav att genomföra, men ingen finansiering, det har tryckts in befintlig struktur så gott det går.

Översiktsplanen kan inte styra hur jordbruket och skogsbruk ska hantera vatten. Samtidigt ses den fysiska planeringen som ett viktigt verktyg. Det behövs bättre styrning för fysisk planering kopplat till avrinningsområdesvisa åtgärdsplaner. Kommunekologer behöver delta i den fysiska planeringen. En tydligare och mer strukturerad styrning mot avrinningsområdesvisa åtgärdsplaner har potential att underlätta för kommunerna om den regionala samverkan är bra.

Åtgärdssamordnare är nyckelfunktioner: Det borde finnas krav på att kommunerna ska ha åtgärdssamordnare. Det är vanligt med kortare anställningar utan kontinuitet i den rollen, trots att den är komplex och svår och inte passar så bra för visstidsanställning. Uppdraget behöver hänga ihop med finansieringsmöjligheter för att få verklig effekt. Åtgärdssamordnarna kan ha en viktig

roll lokalt och bidra till att lösa upp knutar kopplat till sociala sammanhang på landsbygden och hur man kan förhålla sig till auktoriteter.

Lokala perspektivet viktigt att fånga upp: Ansvar för att peka ut vilka åtgärder som bör genomföras vart bör framgå av strategiska dokument, helst så lokala som möjligt (kommunnivå). Ett bättre samarbete mellan län och kommuner hade varit möjligt. Vi behöver bli bättre på att jobba lokalt och delegera uppdrag där handlingskraften finns.

Samverkan med markägare: Kommuner behöver ha en tydligare koppling till markägare som ses som viktiga i arbetet med NRF.

Samordning och ansvarsfördelning

Tydlig kommunikation: Staten behöver skapa en tydlighet kring vad vi ska uppnå med NRF. "HaV:s roll är att skapa förutsättningar så att vi andra kan göra jobbet". Viktigt med ett gemensamt språkbruk så att det bli enklare för alla att arbeta, oavsett vilken organisation man jobbar på. Olyckligt om en sak benämns på tre olika sätt till exempel. Kommunikeringen av detta uppdrag, var konsekvent i ordval, ha användarperspektivet i åtanke.

Nya arbetssätt, modeller, synsätt behöver arbetas in ordentligt med alla involverade, inte bara på handläggarnivå, även chefer och politiker. De människor som ska jobba med detta är redan upptagna med mycket annat. Detta blir något nytt i många fall och behöver integreras i verksamheten.

Kompetens: Det behövs kompetens i frågor som rör restaurering. Det har funnits ett förslag att utveckla ett nationellt kompetenscentrum för restaurering. Vissa aktörer menar att resurserna för att få fart på arbetet med NRF borde gå till att fortsätta bygga upp länsstyrelsernas verksamhet kring dessa frågor. Dock viktigt att även kommunerna får bättre tillträde till kompetenshöjande insatser som riktas till länsstyrelser. Kompetenshöjande åtgärder behövs även till konsulter när det gäller hydromorfologi. De kan ta bort dammar och jobba med hårda bottenar, men återmeandering är svårare, här saknas kunskap.

Incitament och styrmedel - Vad behövs för att åtgärderna ska få effekt?

Vi behöver få med oss markägare i processen

Fram till 2030 kommer största fokus ligga på åtgärder inom Natura 2000 områden. Därefter kommer processen för att få markåtkomst bli svårare. Markägare behöver involveras. Aktörerna anser att staten, kommuner och länsstyrelser borde kunna peka var lämpliga åtgärder skulle kunna genomföras på privat ägda marker.

Många deltagare på mötet lyfter vikten av att skapa goda relationer med markägare för att säkerställa att restaurering också kan ske på privat ägd mark. Markåtkomst är svårt och viktigt för att få till rätt åtgärd på rätt plats. Vissa deltagare upplever att åtgärder på frivillig basis har spelat

ut sin roll, vi behöver bli mer effektiva för att uppnå resultat, och det behöver förtydligas i lagstiftning att markägare och verksamhetsutövare har ett ansvar att bidra till förordningen. "Bygg en bra relation med de som har rådighet över marken, för att få rätt åtgärd på rätt plats". Goda exempel är väldigt viktiga, så att markägaren kan åka och titta på färdiga projekt.

Jordbruksverksamheter är särskilt viktiga

NFR behöver synkroniseras med jordbrukspolitiken, så att vi uppmuntrar positiva åtgärder samtidigt som vi slutar ge stöd till olämplig markanvändning utmed vattendrag. Det kan finnas synergier mellan NRF och CAP (Den gemensamma jordbrukspolitiken, eller CAP (Common Agricultural Policy), är EU:s politik för jordbruk och landsbygdsutveckling). Genom CAP betalas stora summor ut, viktigt att dessa pengar används till det som samhället efterfrågar.

Många markägare är positiva till åtgärder, med det är också viktigt att staten bidrar ekonomiskt till genomförandet av åtgärderna, genom lämplig miljöersättning. Att det behövs både morötter och piska nämndes flera gånger. Enbart frivillighet anses inte tillräckligt, markägare och verksamhetsutövare har också en skyldighet att genomföra åtgärder. Staten kan vara den som betalar, men ansvaret att genomföra åtgärder bör ligga på jordbrukarna.

Goda exempel från andra länder

Frivillighet kan vara bra, i **Finland finns ett initiativ (Komet)** där man ger möjlighet att samla frivilliga insatser. För markägare är det bra om det finns goda exempel som går att replikera och inspireras av. Det är viktigt att vi hanterar misslyckade insatser med öppenhet, och undviker att sprida missinformation som skrämmar markägare från att genomföra åtgärder på sin mark.

Danska staten köper markrättigheter: Både kommuner och markägare kan endast göra åtgärder på sin egen mark. Hur blir vi bättre på att synkronisera åtgärdsarbetet, och koppla ihop arbetet med åtgärder i hela ekosystem? Danmark har genom flera miljö- och klimatprogram gett staten och kommuner möjlighet att köpa jordbruksmark från lantbrukare, främst på frivillig basis för att kunna arbeta mer övergripande med exempelvis restaureringsåtgärder(https://scalgo.com/sv/blogg/rewilding-and-restoring-danish-landscapes?utm_source=chatgpt.com).

Hela livsmedelskedjan: Utöver markägare/jordbrukare kan det finnas flera aktörer som skulle kunna vara med och "stå för notan", kan vi fånga hela livsmedelskedjan i detta? Hållbara produkter kan vara något att sträva efter, flera aktörer som skulle kunna vara med. I Spanien har man till exempel tittat på markerosion, där har man försökt få med aktörer i livsmedelskedjan som delar ansvaret i ett "hållbart brukande".

Hinder och utmaningar

Svårigheter att upprätthålla god vattenkvalitet: Det behövs bättre underlag för att kunna dra slutsatser om hur olika projekt påverkar vattenstatus, konnektivitet med mera. Utmaningarna består både i att det är svårt att förstå alla projekt i ett kumulativt perspektiv. Det är också svårt att implementera icke-försämringskravet och helt begripa vad det innebär i praktiken. Miljötillstånd ges i områden där vattenmiljön inte får försämrats, handläggare upplever att det saknas bra underlag på grund av bristande övervakning bland annat.

Övergivna dikningsföretag: Det finns en problematik med dikningsföretagen, många dikningsföretag och även markavvattningsföretag saknar styrelse. Detta innebär i förlängningen att arbetet riskerar att misskötas samtidigt som det är svårt att identifiera vem som är ansvarig.

Möjligheter och synergier

Det finns flera positiva synergier med restaurering, bland annat är det positivt för turism. Det lönar sig att återställa fiskevatten och vattendrag eftersom det attraherar turister och ökar välmående.

Fler synergier med klimatanpassning, vattendrag med naturliga funktioner är över lag bättre rustade för att stå emot effekter av klimäförändring. Här finns en ingång till många skogsägare till exempel. En fungerande natur kan bidra till en hållbar markanvändning och möjliggöra ett fortsatt brukande.

Det finns flera lågt hängande frukter som vi kan arbeta med för att nå resultat, bland annat flottledsrestaurering där det finns flera bra exempel.

Det finns en potential att förbättra också kraftigt modifierade vatten (KMV). Men att utreda och förstå frågan om klassning av KMV är en viktig pusselbit i detta arbetet.

Koppling till kulturmiljöperspektivet

Det saknas i dagsläget ett långsiktigt och strategiskt skydd av kulturmiljöer i vattendrag, exempelvis dammar. Det finns ett behov av att kunna skapa kulturresevat, kulturhistoriskt värdefulla dammar har ett för dåligt skydd.

Vissa länsstyrelser upplever också att det finns en stor osäkerhet vad olika bruksmiljöer har för värde. Det behövs en stadigare grund för kulturmiljön att stå på, länsstyrelserna efterfrågar en prioritering för kulturhistoriska miljöer. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) arbetar med frågan, och lyfter vikten av samverkan med länsstyrelserna, där finns mycket lokal kunskap och kulturmiljöfunktionerna ute på länsstyrelser kommer att ha en viktig roll framöver.

Hos vissa länsstyrelser är samverkan mellan kulturmiljö och vattenförvaltningen bra, i andra inte. Beror på resurser och hur prioriterade frågorna har varit. Behovet av förståelse går åt båda hållen, de som jobbar med vatten kan inte så mycket om kulturmiljö. Gemensamma platsbesök och vattenvandringar ute i fält ses som en bra metod för att öka kompetensen.

Länsstyrelsen i Jämtland ser NRF som en möjlighet att växla upp arbetet med vattendragsrestaurering och även att hjälpa externa aktörer att komma igång i länet. Kopplat till kulturmiljö, de har stora LIFE-projekt (restaurering av flottledsrensade vattendrag) där de har hjälp av kulturmiljöspecialister och ser ett stort behov av fler med den kompetensen.

Ett gemensamt språkbruk mellan kulturmiljö och ekologiska begrepp är en förutsättning för ett bra samarbete. En deltagare har arbetat med att göra tabeller för att visa hur olika saker hängde ihop för att skapa förståelse för ord som betyder likartade saker men inte riktigt samma angående för exempelvis landskapselement och småbiotoper.

Finansiering

Staten bör finansiera åtgärder: Ansvar för att genomföra åtgärder bör ligga på verksamhetsutövaren, men ansvar för att finansiera åtgärden bör ligga på staten. En betydande del av påverkan idag har gjorts med statliga medel och statliga initiativ. Då borde staten stå för kostnaderna.

Fördelningen av resurser behöver ses över. Pengarna är ojämnt fördelade mellan länen, Skåne, Västra Götaland och Stockholm har bättre förutsättningar. Vissa aktörer anser att det finns för lite pengar till kulturmiljövård.

Långsiktig och kontinuerlig finansiering: Vi behöver arbeta långsiktigt med restaureringsåtgärder. Vi arbetar mycket med åtgärdssamordnare, men svårt att kunna anställa dem tillsvidare – de behöver komma på plats idag, går inte att vänta. Kommunen har en del resurser i form av arbetskraft, men behöver ekonomiska medel vilket har minskat på sistone. Det är ett problem att LOVA-medel ska vara ettåriga när det behövs tillstånd till åtgärden. Att få medel för flera år skulle lösa mycket. Kommunerna har resurser i form av arbetskraft, men behöver finansiering för åtgärderna.

Öka den privata finansieringen: Vi behöver också öka den privata finansieringen och bli mer konsekventa med att förorenaren betalar. Förslag om skatteavdrag och markprisförändringar som alternativ till stöd. Utsläppshandel nämns som en möjlighet.

Ökad ärendemängd: Vi behöver ta höjd för att NRF kan leda till att ärendemängden ökar, vem ska stå för den kostnaden?

Lagstiftning och behov av författningsförändringar

Förslag om lagstiftning med **krav på kommunala åtgärdssamordnare**.

Reglerna för vattenverksamhet behöver ändras, särskilt bestämmelserna som rör obsoleta markavvattningsföretag. Vattenverksamhetsförordningens förslag var för långsamt och tungrovt, men nu är kanske rätt tid att skruva på det så att vi får något som fungerar.

Reglerna om underhåll av diken var uppe till diskussion, det är både en rättighet och en skyldighet samtidigt som det behöver göras på rätt sätt. Kanske finns behov av att styra upp detta?

Miljöbalken innehåller egentligen ganska mycket för att styra upp verksamheter. Kanske handlar det mer om hur vi använder befintlig lagstiftning. De grundläggande kraven, icke-försämringskrav, kan dock behöva förtydligas i svensk lagstiftning.

Markägarrätten är starkt skyddad genom grundlagen, äganderätten, vissa tillstånd man fått för verksamheter. Detta kan komma i konflikt med NRF.

Försiktighetsprincipen borde fortsatt tillämpas när underlaget brister.

Övrigt

Regeringen har varit tydlig med att vi ska hållas oss till en miniminivå, men vad innebär det exakt? Hur kommer detta att påverka ambitionsnivån framöver?

I det regionala perspektivet är det synd att vi inte får jobba vidare med planerna för grön infrastruktur. Hade kunnat bidra med många bra saker till arbetet med NRF.

Den lokala politiken kan behöva nås på lämpligt sätt för att "smörja" detta. Vad behöver de i så fall nås av?